

NEOLİBERAL DÖNEMDE KENT POLİTİKASI VE FEMİNİST SOSYAL ÇALIŞMA

BURCU HATİBOĞLU EREN*

ÖZET

Bu çalışma, neoliberal dönemde giderek ana akımlaşan toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi üzerinden kurulan kent politikasına ilişkin eleştirileri feminist sosyal çalışma açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle neoliberal kent politikaları açısından ana akımlaşan toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin yükselişi irdelenmiş, bu sürecin kadınları nasıl sosyal politika ve sosyal çalışmanın öznesi haline getirdiği ele alınmıştır. Sonrasında ise, ana akımlaşan toplumsal cinsiyet eşitliği söylemine ilişkin getirilen eleştiriler çerçevesinde kent politikasının öncelendiği yoksullukla mücadele, özel ve kamusal alana katılım ve güvenlik konuları feminist sosyal çalışma açısından değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler, feminist sosyal çalışmanın 'çevresi içinde birey' anlayışını kadınların gündelik kent yaşamına etki eden daha geniş sosyo-politik-kültürel etkileri dikkate alarak baskı karşıtı bir çerçeveye oturtması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar sözcükler: Feminist sosyal çalışma, kent politikası, neoliberalizm

ABSTRACT

This study aims to evaluate critical arguments on urban policy formed by the mainstreaming of gender equality discourse in neoliberal era within the scope of feminist social work. Initially it is discussed the mainstreaming of gender equality discourse in neoliberal urban policy and how this process makes women to be a subject of social policy and social work. Afterwards, primary topics of urban policy such as reduction of poverty, participation in private and public spaces and security issues are estimated for feminist social work within the context of critical arguments. It is pointed out that feminist social work need to embrace anti-oppressive practice and to enhance the understanding of "person in environment" concept for including wider socio-politic-cultural effects on women's daily urban life.

Key words: Feminist social work, urban policy, neoliberalism

* Dr./Hacettepe Üniversitesi İİ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü

GİRİŞ

Günümüz kent politikasına yönelik eleştirilerin kökenleri, 1900'lerin ilk yarısında etkisini hissettiren kapitalizmin yoksulluk ve barınma sorununa çözüm olarak bulduğu seri konut üretimi anlayışına dayanır. Bu süreçle eş zamanlı olarak etkili olan ve sosyal çalışma disiplininin gelişimi açısından önemli bir yer tutan 'yerleşim evi' hareketi ise, daha çok kentteki yoksul kadınların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bir barınma hakkı olarak 'sosyal konut' anlayışının gelişimi de bu döneme rastlar. Ancak bu dönemde gündeme getirilen 'sosyal konut' anlayışı, daha çok yoksulluk koşullarına ve yoksullara odaklanmış, toplumsal cinsiyet meselelerini öncelmemiştir. 1950'lerin sonlarına gelindiğinde ise, 'sosyal konut' kavramının en yoksul gruba sunulan 'konut desteği' biçimini aldığı ve kavramın barınma hakkıyla ilişkisinin koparıldığı görülür. Bu dönüşümün yarattığı sosyal sorunların tartışılmaya başlanması ile kamu yararı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten projeler geliştirilmişse de, 1970'lerde güçlenen neoliberal anlayış bu gelişimi engellemiştir. Nitekim, 1970'lerde mortgage sektörünün geliştirilmesi amacıyla daha çok orta-üst sınıf için yapılan konut alanları, 1980'lere gelindiğinde yoksulluk mekânlarına dönüşmüştür. Böylece 1990'lar, bir yandan eskiyen kent merkezlerinin sermaye açısından canlandırılmasını, diğer yandan sosyal riski azaltmak için yoksul kadınların desteklenmesini önceleyen 2000'li yılların neoliberal kent politikasının temellerini oluşturmuştur. Bu

çerçevede, kent politikası tartışmalarında vurgulanan yoksullukla mücadele, özel ve kamusal alana katılım ve güvenlik konularının neoliberal dönemde giderek belirli bir toplumsal cinsiyet eşitliği söylemine oturtulduğu görülür.

Bu çerçevede neoliberal dönemde giderek ana akımlaşan toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi üzerinden kurulan kent politikası, yoksul kadınları sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların başat özneleri haline getirmiştir. Dominelli (2002: 66)'ye göre bu durum, sosyal çalışmanın erkekleri suç ve alkolden uzaklaştırmak, çocuk gelin, çocuk anneleri engellemek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak gibi amaçları açısından başarısızlığına neden olmuştur. Barker (1999: 173) feminist sosyal çalışmayı, feminist değer, beceri ve bilgi temelinden yararlanarak sosyal sorunların çözümlenmesinde bireylere ve topluluklara yardım etmek üzere geliştirilen bir alan olarak ele alır. Dolayısıyla feminist sosyal çalışma, Kemp (2001)'in de vurguladığı üzere, özel ve kamusal alanda ortaya çıkan dışlanma süreçlerinin yanı sıra, kadınların çevrelerini kendi ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirme kapasitelerini de keşfederek, yapısal ve politik fırsatlar yaratmayı amaçlamalıdır. Dolayısıyla yoksulluk, katılım ve güvenlik meseleleri, feminist sosyal çalışma açısından önemli meseleler olmaktadır. Çünkü feminist sosyal çalışma, yoksulluğun kadınların gündelik yaşamı ile yurttaşlık hakları arasında yarattığı kopukluğu giderme, kentsel yoksullukla derinleşen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı savu-

nuculuk yapma ve politika geliştirme sorumluluğuna sahiptir.

Bu çerçevede bu çalışmada, kent politikasının öncelendiği yoksullukla mücadele, özel ve kamusal alana katılım ve güvenlik konularını neoliberal dönemde yükselen toplumsal cinsiyet eşitliği söylemine getirilen eleştiriler üzerinden ve feminist sosyal çalışma açısından değerlendirilmektedir.

NEOLİBERAL KENT POLİTİKASINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ SÖYLEMİNİN YÜKSELİŞİ

Dünya kentleri, 19. yüzyıldan bu yana farklı amaçlarla geliştirilmiş ve farklı yaklaşımları içeren planlı kent politikalarıyla dönüşürken, yoksul kadın deneyimleri üzerinden evi ve kenti daha yaşanabilir bir mekân olarak tasarlama konusunda da çeşitli fikirler üretilmiştir. Ancak, Amerika ve İngiltere'de başlayan ilk dönem kentleşme hareketleri içerisinde, kadın deneyimlerini temel alan ve sosyal hizmetlerin gelişiminde önemli bir yer tutan 'Yerleşim Evi Hareketi'nden pek bahsedilmez. Oysa, bu dönemde daha çok sanayi alanlarındaki yoksulluğu engellemek amacıyla gerçekleştirilen kentsel yenileme (urban renewal) çalışmalarının, kentteki yoksul kadınların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan 'Yerleşim Evi Hareketi'yle eş zamanlı olarak geliştiğini gösteren çalışmalara rastlamak mümkündür (Johnston, Gregory, Pratt ve Watts, 2000: 77; Habraken ve Brans, 2004). Örneğin Robert Owen (1813), daha 1800'lerin başında, ka-

dınlar için evin ve kamusal alanın nasıl daha rahat ve kullanışlı hale getirilebileceğinden, bu açıdan ise mutfak ve yemek odalarının bir kadın birliği ve çocuk bakım merkezi olarak ele alınması gerektiğinden bahsetmiştir. Böylece, 1891 yılında Jane Adams, Owen'ın vurguladığı noktaları dikkate alarak, genç, bekâr ve kadın fabrika işçilerinin barınma haklarını güvence altına almak amacıyla Yerleşim Evleri'ni kurar. Bu evlerin en ünlüsü olan Hull House, işçi kadınlar için 1895'te 20 kadının kaldığı ve her hafta 2000 kadının ziyaret ederek etkinliklerine katıldığı bir yerleşim hareketine dönüşür ve zamanla yaygınlaşan yerleşim evlerinin sayısı 1911'de 51'e çıkar. Bu evlerde ev işleri paylaşılır, aile üyeleri üç öğün için para ödeyerek, her gün ne yiyeceklerini düşünmek, yemek yapmak ve bulaşık yıkamak gibi işlerin yarattığı yükten kurtulur. Bununla beraber, araştırma, eğitim, beslenme, çocuk bakımı, barınma ya da temel hizmetler konusunda sunulan danışmanlıklar ve kamusal hizmetler ile kadınların bölgedeki varlığı güvenli ve üstlendiği işler çok daha görünür hale getirilir (aktaran Habraken ve Brans, 2004).

Bu açıdan 1900'lerin ilk yarısında Amerika ve İngiltere'deki mimar, planlamacı ve sosyal çalışmacılar tarafından geliştirilen konutun insani yaşam koşulları için devlet tarafından sunulması gerekliliği tartışmalarının (Stolof, 2004: 2) yerleşim evi hareketiyle ilişkisini kurmak mümkündür. Böylece, kent içi yoksul alanların temizlenerek (slum clearance) işsizlikle mücadele ve yoksul ailelere dü-

şük kiralı evler sunma gibi amaçlar çerçevesinde ilk sosyal konut uygulamaları başlatılmıştır (Stolof, 2004: 1-2). Ancak, bu yeni gelişen 'sosyal konut' anlayışının, sivil bir hareket olarak yerleşim evi hareketinin toplumsal cinsiyet meselelerine yaptığı vurgudan öte, yoksullukla ilişkilendirildiği söylenebilir. 1950'lerin sonlarına gelindiğinde ise, bir hak olarak tanımlanan 'sosyal konut' kavramı giderek en yoksul gruba yönelik olarak sunulan 'konut desteği' biçimini almış, kavramın barınma hakkıyla ilişkisi koparılmıştır (Akkar, 2006: 32; Stolof, 2004: 1-2). Bu durumun ortaya çıkardığı sosyal sorunlara çözüm bulma arayışları ise, 1960'larda kamu yararını gözetken yatırımların ve eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşümünü hedefleyen projelerin gelişmesiyle sonuçlanmıştır (Akkar, 2006: 21; Görgülü ve diğerleri, 2006: 19; Vale ve Freemark, 2012: 379). Örneğin, 1968'de Melusina Fay Peirce tarafından öne sürülen 'ortak temizlik' düşüncesi ile özel ve kamusal alan temizliğinin ve bakım işlerinin ortaklaşa yapılması sağlanmış; böylece kadınlar için bir araya gelme olanakları yaratılarak (toplantı merkezi, bilgi merkezi, gençlik merkezi, müzik merkezi, tiyatro odası ve mutfak bahçesi gibi) yerel demokrasinin gelişimi desteklenmiştir (aktaran Habraken ve Brans, 2004).

Ancak, kent politikalarında neoliberalizmin güçlendiği 1970'lerde, daha çok üst sınıfın ihtiyaçlarına odaklanan ve Küresel Dünyanın Güneyinde morgage sektörünün gelişimini amaçlayan projeler ön plana

çıkmıştır (Gruffydd Jones, 2012; Nuijten, Koster ve Vries, 2012; Görgülü ve diğ., 2006; Stolof, 2004). Başarı-sızlıklarıyla anılan bu projelerin çoğu 1980'lere gelindiğinde, birçok ülkenin büyük kentinde orta-üst sınıf için yapılan konut alanlarının, her odası bir aile tarafından kiralanana, çevresine baraka tipi kaçak yapıların da eklenmesiyle, eskiyen bir yoksulluk mekânına dönüşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla 1990'lar, bir yandan eskiyen kent merkezlerinin sermaye açısından canlandırılması (regeneration) amacıyla başlatılan neoliberal kentleşme projelerinin tüm dünyada yaygınlaştığı, diğer yandan sosyal riski azaltmak amacıyla özellikle yoksul kadınların yaşamlarını iyileştirmeye dönük sosyal programların geliştirildiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu çerçevede, 1990'larda temelleri sağlamlaşan ve 2000'li yıllarda giderek yaygınlaşan neoliberal kentleşme politikalarının karakterini oluşturan, birbiriyle çelişkili iki süreçten bahsetmek mümkündür.

Bunlardan ilki, başta Amerika olmak üzere, mortgage finansal krizinin birçok ülkede kent ve konut politikalarındaki kâr odaklılık ve özelleştirme üzerindeki etkisidir. Bu süreçte, 1950'lerde bir hak olarak tanımlanmaktan vazgeçilerek en yoksul gruba sunulan ve sosyal hizmetlerin bir parçası haline getirilen sosyal konutlar, ev sahibi olma ideolojisi üzerinden yoksulların satın alabileceği konutlar halinde pazarlanmaya başlanmıştır. İkincisi ise, 2000'de daha çok Birleşmiş Milletler tarafından gündeme getirilen Milenyum Gelişim Amaçla-

rı ile birlikte, yoksul kadınların yaşadığı sıkıntıların, sosyal projeler aracılığıyla kentleşme projeleri kapsamına dâhil edilebileceği iddiasına dayanır. Bu iddia 2020'ye kadar yoksul kent alanlarında yaşam kalitesinin artırılması amacıyla, belirli bir toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışına dayanır. Bu çerçevede, zorunlu eğitim aracılığıyla kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlamak, toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık hizmetleri geliştirmek, altyapı ve kentsel alanda sosyal hizmetleri geliştirerek, kadınların yaşadığı zaman darlığını azaltmak, mülkiyet ve miras haklarında deneyimlenen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermek, kayıtdışı ve diğer istihdam alanlarında toplumsal cinsiyete dayalı ayrışmayı azaltarak, gelir eşitsizliğiyle mücadele etmek, parlamento ve yerel yönetimlerde kadın sayısını arttırmak ve kadına yönelik şiddetle mücadele etmek, önemli alt amaçlar olarak sunulur (BM Kalkınma Programı, 2005).

Bununla beraber, yetersiz refah sistemi ve kayıtdışı istihdam koşullarıyla bilinen Küresel Dünyanın Güneyinde, refah hizmetleri zaten geniş aile içinde (çoğunlukla kadınlar tarafından) olabildiğince ucuz ya da ücretsiz olarak karşılanmaya çalışıldığından (Buğra, 2012), bu tür bir toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana akımlaşması, feministler tarafından ciddi biçimde eleştirilmiştir. Geliştirilen eleştirilerin başında, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının neoliberalizmin girişimci, bağımsız, hesap yapan ve kendini yönetebilen özne anlayışıyla bütünlüşerek ana

akımlaştığı gelir (Gill, 2007: 163). Dolayısıyla, bu çerçevede sunulan 'ideal kadın', verimliliği arttıracak ilişkileri 'duygusal kaynakları'ni ve 'iletişim becerileri'ni kullanarak yürütmesi gereken (Gill, 2008: 437), yapısal engellerden tamamen bağımsız hareket eden (Gill, 2007: 163-164), 'öz-disiplin sahibi' (self-disciplined- Dean, 1999) ya da 'ekonomik olarak rasyonel' (Drolet, 2010) bir kadındır. Dolayısıyla kadınlar, özellikle günümüz kriz ortamında toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi üzerinden sosyal politikanın ve sosyal çalışmanın öznesi haline gelmişlerdir. Razavii ve Hassim (2006)'e göre bu durum, özellikle Küresel Dünyanın Güneyinde, eşitsizliklere neden olan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dönüştürülmesini amaçlamayan yeni bir muhafazakârlığın yükselmesine neden olmuştur. Bu noktada, ana akımlaşan toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi büyük oranda kamusal kentsel alanı ifade edecek şekilde kullanılırken, kadınların kamusal alan kullanımının özel alanı biçimlendiren dini kurallar ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle belirlendiği dikkate alınmamıştır.

Dominelli (2002: 76)'ye göre, feminist sosyal çalışmanın nihai amacı, baskı ister kamusal, ister özel alanda kurulan ataerkil ve paternalist ilişkilerden kaynaklansın, kadınların gündelik yaşamındaki tüm baskıcı sosyal ilişki ve yapıları yok etmektir. Bu açıdan yoksulluk, hem kentsel alandaki birçok sorunun kaynağı olması hem de kadınlar için farklı baskılara neden olması açısından, feminist sosyal çalışmanın temel konularından biri ol-

muştur. Çünkü, feminist sosyal çalışma, yoksulluğun, kadınların gündelik yaşamı ile yurttaşlık hakları arasında yarattığı kopukluğu giderme, kent- sel yoksullukla derinleşen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı savunuculuk yapma ve politika geliştirme sorumluluğuna sahiptir. Neoliberal dönemde kentsel alanda yaşanan gelişmelerin, daha çok kentlerin yoksul alanlarında yaşayanları etkilediği düşünüldüğünde ise, yoksul kadınların yurttaşlık haklarını gerçekleştir- meye dönük bir kent politikasının geliştirilebilmesi bir ihtiyaç olmaktadır. Bu nedenle, özellikle yoksul kadınlar açısından yoksulluk, katılım ve güvenlik konularının feminist sosyal çalışma bakış açısıyla yeniden ele alınması önemlidir.

FEMİNİST SOSYAL ÇALIŞMA VE KENTSEL ALANDA YOKSUL KADINLAR

Kentleşme sürecinde kadınların yaşadığı yoksulluk sorunları, ilk kez 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen HABITAT II toplantısı sonrasında yayınlanan, 'Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş HABITAT: İnsani Yerleşimlerin Gelişiminde Erkek ve Kadınlarla Çalışmak' isimli belgeyle (BM HABITAT, 1997) gündeme gelmiştir. Bu belgede yoksulluk, sosyal politika alanlarında (yetersiz istihdam, mülkiyet eşitsizliği, suç ve şiddet, sağlıksızlık, eğitimsizlik ya da temel alt yapı ve sosyal hizmetlerden yararlanamama gibi) gözlemlenen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece, kentsel yoksulluğun değerlendirilmesinde sosyal politikanın

önemi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin dikkate alınması gerektiği, küreselleşen dünyada giderek kabul gören bir durum haline gelmiştir. Ancak bugün birçok feminist ve aktivist (McGuire, 2009; Kalsem ve Williams, 2010; Koray, 2011a, 2011b), ana akımlaşan toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını, neoliberal argümanları temele aldığı noktasında eleştirmektedir. Eleştirilerin ortak noktası, kadın yoksulluğuyla mücadelenin, gelirin yeniden dağıtımını ve yapısal koşulları göz ardı eden bir toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışıyla ele alınması, dolayısıyla, toplumsal cinsiyet adaletsizliğine (gender injustice) neden olmasıdır.

Bu eleştiriler çerçevesinde ele alınabilecek olan ve sosyal çalışma açısından ayrı bir öneme sahip olan toplumsal cinsiyet adaletsizliği, kalkınma yazını çerçevesinde hâkim olan iki paradigmayla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Drolet (2010: 212-215)'e göre Kalkınmada Kadın ile Kadın ve Kalkınma yaklaşımları olarak da ele alınan bu iki paradigma, yoksulluğun etkilerini hafifletmek için kadınların desteklenmesi gerekliliğine vurgu yapar. İki paradigma çerçevesinde, kadınların harcamalarını daha çok aile üyelerinin ihtiyaçlarını gözeterek yapıyor olmaları, sosyal yardımların kadınlara verilmesinin temel nedenidir. Ancak, bu amaçla sunulan yoksulluk destekleri, genellikle ev içi kaynakların dağılımı ve paylaşımındaki dengeleri/güç ilişkilerini ya da kadınlar üzerinde baskı yaratan geleneksel ve ataerkil yapıları görmezden gelmektedir. Dolayısıyla Chant (2010: 269-270),

her iki paradigma çerçevesinde geliştirilen yoksullukla mücadele politika ve programlarının, yoksul kadınların çevreleriyle olan ilişkileri açısından gerçekçi olmayan varsayımlara dayandığını söylemiştir. Bu konuda yapılmış olan araştırma sonuçları da bu iddiayı desteklemektedir. Örneğin Beneria ve Floro (2006: 195-197)'ın Boliviya ve Ekvador'da yaptığı araştırma, sosyal yardımların kadınlara verilmesiyle kadınlar üzerinde baskı yaratan toplumsal cinsiyet rollerinin desteklendiğini ve alınan desteğin sürdürülebilirliğini sağlamak konusunda kadınların aşırı stres yaşadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Steinhilber (2006: 70) Çek Cumhuriyeti ve Polonya'daki yoksullukla mücadele politikalarının annelik kimliği üzerinden sunulduğunu ve bu durumun yoksul kadınlar için çalışma ve ev yaşamı arasında gerilimlere neden olduğunu bulmuştur. Ayrıca, bu araştırma, istihdam alanında annelik kimliğini destekleyen yoksullukla mücadele politikalarının, kadınların kayıtdışı istihdam alanlarıyla ilişkisini görünmez kıldığını da vurgulamaktadır. Sahraaltı Afrika'dan gelen araştırma sonuçları (Hassim, 2006) ise, ekonomik krizle birlikte evdeki diğer üyeler gibi kadınların da çalışması gerekliliğini ve bu süreçte ortaya çıkan gerilimleri ortaya koymaktadır. Bununla beraber, BM HABITAT (2008) tarafından farklı ülkelerde yapılan araştırmalar, yasal düzlemde mülkiyet hakkı ve güvenceli barınma hakkı her iki cinsiyet için eşit olarak tanımlanmış olsa da, gelenekler ve ataerkil mülkiyet yapısından dolayı kadınların bir-

çok sınırlılıkla karşılaştığını göstermektedir. Ayrıca Masika, De Haan ve Baden (1997: 10), yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin sunumunda ücretli iş ve mülkiyetin temel alınmasını, kadınların büyük bir çoğunluğunun aile ya da evlilik statüsü üzerinden refah hizmetlerine ulaşabilmesine neden olması noktasında eleştirmektedir. Çünkü bu durum kadınların sağlık hizmetleri başta olmak üzere, diğer sosyal hizmetlere erişim talebinde bulunma olanaklarını daraltmakta, erken yaşta gerçekleştirilen evlilikleri desteklemekte, dolayısıyla bebek ve anne ölümlerine neden olmakta ya da aile içi şiddeti görünmez kılmaktadır. Üstelik kayıtdışı istihdamın yaygın ve refah hizmetlerinin zayıf olduğu Türkiye gibi ülkelerde, bu eksiklik aile kurumu üzerinden kadınlar tarafından karşılanmaktadır (Özar ve Yakut-Çakar, 2012: 1-2). Çünkü kadınlar ailelerinin ve içinde yaşadığı toplumun ücretsiz bakım verenleri olarak görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak, Honduras, Yunanistan ve Kenya'da kadınların gelirlerini arttırma yönünde gerçekleştirilen projelerin analizinde, erkeklerin böyle bir durumda ev içerisindeki otoritelerini arttırdıkları ve şiddete yönelebildikleri görülmüştür (Sofillios-Rothschild'den aktaran Chant ve Gutmann, 2002: 272-276). Özetle araştırma sonuçları, yoksulluk koşullarında kadının özel ve kamusal alandaki belirsiz konumunu görmezden gelmenin, bağımlılık, aşırı iş yükü, tükenmişlik ve kamusal olanaklardan dışlanmanın yanı sıra, şiddetle bağlantılı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıda genel olarak sunulan araştırma sonuçları, en temelde, yoksulluğun çok boyutlu olarak farklı alanlarda, farklı biçimlerde, farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda yaşandığını göstermektedir. Bu açıdan yoksulluğun, kamusal ve özel alan yani kent ve evin yanı sıra topluluk, istihdam, mülkiyet, yasal çerçeve, sosyal politika, politik ekonomi, doğal afetler ya da çatışma koşulları gibi farklı sosyo-politik boyutlarda yaşanmakta olduğunu söylemek mümkündür. Drolet (2010: 212-215) de bugünkü kalkınma yazını içerisinde sınıf farklılıklarının artışı, ırkçılık ve etnisiteye dayalı ayrımcılığın yükselişi, devletin yeniden biçimlenişi, sömürge geçmişi, cinsiyet farklılıkları gibi baskının üretiminde yer alan konuların giderek daha fazla ele alınmaya başlandığını söylemektedir. Böylece yoksulluğun ele alınışında, Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet yaklaşımı olarak da bilinen yeni bir paradigma ortaya çıkmıştır. Bu paradigmaya göre, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, karmaşık, çok boyutlu ve her alana yayılmış kesişimsel bir süreç olarak ele alınmalıdır. Jönsson (2010: 393-406)'a göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin anlaşılmasında kesişimselliği dikkate alan bu paradigma, eşitlik, güçlenme ve tarafsızlık temelinde gücün yeniden tahsisini, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini değiştirecek seçenekleri ve bilinç değişimini önemsemektedir. Bu çerçevede Drolet (2010) ve Jönsson (2010), kadınların güçlenmesi ve özgürleşmesinin, çevresel (kültürel, politik, sosyal, ekonomik) etkilerle birlikte ve kadınların fiziksel-sosyal-kültürel ve politik çevreyle olan ilişkileri çerçevesinde ele alınması gereken bir

konu olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber, giderek kadınların yaşamında değişim yaratmak için yapılan bir planlamanın, erkeklerin değişimini de açıkça içermesi gerektiği vurgulanır hale gelmiştir. Böylece Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet yaklaşımı içerisinde giderek daha fazla erkeklik krizi ve risk altındaki erkeklerden bahsedildiği, barınma güvencesi ve katılım konularına öncelik verildiği görülmektedir (Swigonski ve Raheim, 2011:10-21;Chant ve Gutmann, 2002: 269-173).

Ancak bugün hala uluslararası örgütlenmeler çerçevesindeki yoksullukla mücadele politika ve programlarının 'kadınlar için projeler' biçiminde ele alındığını söylemek mümkündür. Örneğin BM HABITAT (2008), giderek artan kentleşmeyi ve kentsel yoksulluk sorununu 'barınma güvencesi' ve 'iyi kent yönetimi' kampanyaları üzerinden ele alırken, toplumsal cinsiyet konularını zaten var olan politika ve programlara dâhil etmektedir. Böyle bir ele alış, kadınların yerel karar verme süreçlerinde temsilini arttırmayı ve yaşadıkları sorunlara dikkat çekmeyi amaçlamakta, ancak eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileriyle biçimlenen politikaların dönüşümüne odaklanmamaktadır (Kabeer ve Subrahmanian, 1996: 1). Bu çerçevede Razavii ve Hassim (2006: 30-39) özellikle Küresel Dünyanın Güneyi'nde dezavantajlılığa dayalı ihtiyaç sahipliği anlayışıyla geliştirilen toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını, yoksullukla mücadelede 'yeni ataerkil reformlar' olarak tanımlamıştır. Bu yeni ataerkil reformlar, yoksul kadınları özel alanla bağlantılı olarak evlilik, akrabalık ya da annelik rolleriyle tanımlamakta ve onları erkeklerin koruması altında

eşitlikleri için aile refahından yararlanmaya zorlamaktadır.

Tam da bu nedenle Dominelli (2002: 66), sosyal çalışmanın erkekleri suç ve alkolden uzaklaştırmak, çocuk gelin, çocuk anneleri engellemek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak gibi amaçları açısından iyi niyetli ama başarısız (do-gooders) olmakla eleştirildiklerini söylemektedir. Dolayısıyla, feminist sosyal çalışma için bu tartışmalar, Küresel Dünyanın Güneyinde yaşanan hızlı kentleşme sürecinde yoksul kadınların karşılaştığı eşitsizlikleri anlamak ve bu çerçevede etkili sosyal programlar geliştirebilmek açısından önemlidir. Bununla beraber, feminist sosyal çalışma açısından yoksul kadınların hızlı kentleşme sürecinde karşılaştığı eşitsizlikler, çoğu zaman kadınların kamusal ve özel alana katılımlarını engelleyen koşullarla ve yurttaşlık haklarından yararlanamamalarıyla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda yeni yurttaşlık tartışmaları çerçevesinde özel ve kamusal alana katılım konusu, feminist sosyal çalışma açısından evin ve kentsel alanın sosyo-mekânsal bir çerçevede değerlendirilmesine katkı sunmaktadır.

FEMİNİST SOSYAL ÇALIŞMA VE YENİ YURTTAŞLIK TARTIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE EV, KENT, KATILIM

Feminist sosyal çalışmaya göre, özel alanın yani evin katılım ve yurttaşlıkla kurulan ilişkisi, öncelikle, kadının toplumdaki yerinin evi olduğu hakkındaki uzun süredir var olan düşünceye dayandırılır. Bu açıdan evin kan ve evlilik bağına dayanması, kadının kamusal alandaki politi-

kalarda erkekle birlikte ele alınmasına neden olmuştur (McDowell, 1999: 12). Benzer bir anlayış konut politikaları için de geçerlidir. Oysa, yapılan araştırmalar (Pascall, 1997; Raben-horsst ve Bean, 2011), yoksulluk koşullarında evli olmayan, dul ve bekâr yoksul kadınların özellikle akrabaları ölünce ya da yaşlı bakımından gelen para kesilince, sonu belirsiz bir evsizlik riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Örneğin Pascall (1997: 140-146)'a göre, boşanma, nikâhsız birliktelikler ya da çok eşlilik, yoksul kadınların evsizlik sorunu açısından önemli bir risk faktörüdür. Nitekim birçok feminist yazar (Kern, 2008, Sassen, 1998; Smith, 1996), tam da bu nedenle, neoliberalizmle birlikte mülkiyetin eşit paylaşımı ve barınma hakkına yönelik artan baskıların, yoksul kadınlar için hem ev ve çevresini hem de kenti daha 'düşmanca' (revanchist) bir hale soktuğunu söylemektedir.¹

1-Kentin düşmanca bir hale gelmesinden ne kastedildiğini anlayabilmek için, öncelikle Türkçeye 'düşmanca kent' olarak çevirebileceğimiz 'revanchist city' kavramının kökenine bakmak gerekir. Slater'e göre (parag. 1-2) 'düşmanca' kavramının kökeni, 19. Yy.'ın sonlarında, Paris komününüyle Paris'in sosyalist ve özgürlükçüler tarafından kontrol edilmesine karşı bir grup ulusalcı burjuvanın militarist ve ahlakçı müdahalelerine dayanır. Bu müdahalelerde, Paris komününde yer alan birçok sosyalist ve özgürlükçü düşman ilan edilerek kent dışına sürülmüş ya da öldürülmüştür. 'Düşmanca kent' kavramı ise, ilk kez Neil Smith tarafından, 20. Yy'da yükselen neoliberal kent politikalarının New York kentinde yarattığı tahribatin 19. Yy'da Paris'te yaşanan politik atmosferle benzerliğini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Neil Smith'e göre 1990'larda New York kenti, tıpkı 1890'lardaki Paris kenti gibi bazı düşmanca tavrılara sahne olmaktadır. Bu düşmanca tavrılar ise, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına, göçmen politikalarına, çok kültürlülük ve politik doğruluğa karşı çıkışlar biçiminde olmakta, evsizlere, gay, lezbiyen ve feministlere yönelik sokak şiddetini içermektedir. Bu açıdan 'düşmanca kent' kavramı, 1960'lar sonrasında yeniden dağıtım, yoksullukla ve ayrımcılıkla mücadeleyle ilgili politikaların gündemde olduğu dönemden, göçmen ve azınlıklara, gay ve lezbiyenlere, çevrecilere, feministlere ve yoksullara karşı düşmanca bir söylemle karakterize olan neoliberal döneme geçişi ifade etmek için kullanılmaktadır.

Çünkü ev, orta sınıf erkeklerin ihtiyaçlarına göre tasarlanan, toplumsal cinsiyetle ilgili geleneksel rol ve sorumlulukların kuşaktan kuşağa aktarıldığı, sosyalleşme sürecinin ve kamusal yaşamın biçimlendirildiği bir sosyo-mekân olarak karşımıza çıkar (Pascall, 1997; MacKenzie, 1984; Kemp, 2001). Bu açıdan ev, kadınlara ait bir mekân olarak tanımlanmasına rağmen, kadınların yoksulluğun yönetimi, beslenme ve bakım rollerine uygun mutfak, oyun, dinlenme ve çalışma alanları biçiminde tasarlanmamıştır. Ayrıca Pascall (1997: 138), yoksul gruplara yönelik inşa edilen evlerin, sosyal etkinlik ve istihdam alanlarından uzak olması ya da yüksek apartmanlar biçimindeki tasarımı nedeniyle izole edilmişlik duygusu yarattığını söylemektedir. Bununla beraber Kemp (2001: 7-20), kadınların kamusal alandaki konumlarını, toplumsal cinsiyetlendirilmiş kimliklerine -annelik ve bakım rollerine- ve sosyo-mekânsal faktörlere uygun olarak şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Kadınların genellikle ev ve çevresinin özel-domestik alanına ait işlerle, erkeklerin ise çalışma yaşamı ve politika gibi kamusal alanda baskın olan işlerle kurulan ilişkisi ise, en başta, yoksul kadınların çalışma ve politik katılım hakkının yerel özgürlük sorunlarına göre çığnenebilmesine neden olmaktadır (Fenster, 2005: 224-226). Dolayısıyla, yoksul kadınların ihtiyaçlarının gerçek anlamda değerlendirilemediği böyle bir süreçte, toplumsal cinsiyete dayalı olarak ayrılmış olan özel-kamusal alan ikiliği, kent politikası ve planlama ter-

cihleri tarafından sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Kemp, 2001; MacKenzie, 1984; Fenster, 2005; Pacall, 1997; Dominelli, 2002).

Bunların yanı sıra, kadınların kamusal ve kentsel alandaki deneyimlerinin hepsi güçsüzleştirici değildir. Young (1998) ve Koskela (1997) kent yaşamının içerdiği çeşitlilik ve anonimliğin kadınlara başka bir yerde bulamayacakları 'keşif, olağandışılık ve işleyen düzeni bozabilme fırsatı' sunduğunu; dolayısıyla kentsel alan eril ve tehlikeli olarak tanımlansa da, kadınların her zaman kendilerine ait sosyo-mekânlar yaratabildiğini söylemiştir. Bu çerçevede, söz konusu sosyo-mekânların, kadınlar için içerisinde yer aldıkları eşitsiz ilişkileri dönüştürebilme olanağı sunduğu vurgulanmaktadır. Dominelli (2002: 55-56) de benzer şekilde, kadınların üstlendiği 'içeridekiler-dışarıdakiler' rolünün, kadınlara hem kamusal hem de özel alanda baskıya karşı durabilecekleri bir hareket alanı sunduğunu belirtmiştir. Çünkü ev içi alanda yer alan bir 'içerideki' olarak kadınlar, kendi deneyimlerinin baskılardan nasıl etkilendiği bilgisini doğal olarak bilebilmektedirler. Bu da kadınların kamusal alanda baskıları manipüle etme konusunda oldukça başarılı olmalarını sağlamaktadır. Örneğin Gleeson (1995) ve Walkowitz (1992), 'Yerleşim Evleri Hareketi'yle -orta sınıf kadınları özel alana iten düzenlemelerin baskın olduğu bir ideolojik ortamda- sosyal çalışmacıların kadınlara kamusal bir rol biçtiğinden bahsetmiştir. Bu süreçte kadınlar, anneliğe kamusal bir anlam

yükleyerek domestik sınırları esnetmişler, toplum odaklı sosyal hizmetlerin ve sosyal reformların 'kamusal anneliği'ni yapmaya başlamışlardır (Gleeson ve Walkowitz'den aktaran Kemp, 2001: 7-30). Bugün de kadınların, toplumsal cinsiyet beklenti ve sınırları yeniden şekillendirerek kamusal alanın kullanımına katıldığını görebildiğimiz araştırmalara rastlamak mümkündür. Bu araştırmalardan birisi, Şikago'da gerçekleştirilen sosyal konut projesi kapsamında kadınların bir araya gelerek oluşturduğu gençlik programı ve toplu çamaşırhanelerle bireysel ve topluluk olarak nasıl güçlendiğini göstermektedir (Feldman ve Stall, 1994). Benzer şekilde, Koskela (1997)'nin kadın ve şiddet üzerine yaptığı araştırmada, kadınların kamusal alanı rutin biçimde kullanarak şiddet riskini fark etme konusunda beceriler geliştirdiği ve kendilerine güvenli alanlar yaratabildiği görülmektedir. Bu çerçevede Koskela (1997: 305)'ya göre kadınlar yarattıkları bu alanlara katılımlarını bir hak olarak görmekte, kendilerini kamusal alanda hem güvenli hem de güvensiz olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla araştırma sonuçları, kadınların sadece sınırlılıklar ve zorunlulukları deneyimleyen bir nesne olmanın ötesinde, çevrelerini aktif olarak yeniden üreten, tanımlayan ve mekânları yeniden almaya çalışan özneler olduğunu göstermektedir.

Bu durum, Young (1998) tarafından, bireylerin kendi yaşamlarıyla ilgili harekete geçme ve farklı sosyal bölünmeler üzerinden dayanışma gösterme kapasiteleri açısından 'farklılaşan

yurttaşlık' (differentiated citizenship) biçimlerine sahip olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Bu çerçevede kadınların, düşük ücretli ve genelde kadınların baskın olduğu meslekleri seçmeleri ve sınırlı kaynaklara ya da eşitsiz ilişkilere sahip topluluklarla ilişkilerini sürdürmeleri, dayanışma gösterme kapasiteleri üzerinden belirlenmektedir. Dolayısıyla, böyle bir ele alış, yurttaşlık hakları açısından kadınların dışlanmasıyla mücadele etme biçimlerinin geliştirilebileceği bir başka yurttaşlık biçimi üzerine tartışabilme olanağı sunar. Bununla beraber, Yuval-Davis (2000) de, özellikle farklı etnisite ve ırktan kadınlar için sosyo-mekânsal bağlantıların dayanışma gösterme kapasiteleri açısından karmaşık yapısını, 'çok katmanlı yurttaşlık' (multi-layered citizenship) kavramıyla ifade etmeye çalışmıştır. Çok katmanlı yurttaşlık tartışmaları, evin, farklı etnisite ve ırktan kadınlar için dış dünyada karşılaşılan baskı ve ayrımcılıkla mücadelenin bir mekânı olduğunu gösteren araştırmaları temel almaktadır. Örneğin Hooks (1990)'un araştırması, evin, kadınların bilinçlerinde yoksulluk, ırkçılık ve ayrımcılık gibi sorunlardan uzak, 'bakımın ve beslenmenin bir mekânı' olarak kurgulandığını gösterir (Hooks'tan aktaran Kemp, 2001: 7-30). Bu açıdan, gerek Yuval-Davis (2000)'in gerekse Young (1998)'un yurttaşlık kavramsallaştırmaları çerçevesinde ev ve kent, hem baskıların deneyimlendiği hem de baskılarla yaratıcı biçimde mücadele edilen alanlar olarak yurttaşlık tartışmalarına dâhil edilmektedir.

Sonuç olarak feminist sosyal çalışma, Kemp (2001)'in de vurguladığı üzere, özel ve kamusal alanda ortaya çıkan dışlanma süreçlerinin yanı sıra, kadınların çevrelerini kendi ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirme kapasitelerini de keşfederek, yapısal ve politik fırsatlar yaratmayı amaçlamaktadır. Yoksul kadınların katılım haklarına ilişkin böyle bir ele alış, ev ve kenti yoksul kadınlar için daha yaşanabilir bir sosyo-mekân olarak ele almaya ilişkin yeni fikirler üretebilmeyi sağlamaktadır. Bu noktada güvenlik sorunları, yoksul kadınların yurttaşlık haklarından yararlanmalarını ya da kamusal ve özel alanı özgürce kullanmalarını engellediğinden, feminist sosyal çalışma açısından mücadele edilmesi gereken önemli bir diğer konu olmaktadır.

FEMİNİST SOSYAL ÇALIŞMA AÇISINDAN KENTSEL ALANDA GÜVENLİK SORUNLARI

Kadınların katılım ve yurttaşlık hakları açısından özel-kamusal alan ayrımının yapılamayacağı söylemi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve güvenlik tartışmaları için de geçerlidir. Çünkü kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet ve güvenlik sorunu olarak hem kamusal hem de özel alanda yaşanır ve kadınların gündelik yaşama katılımlarını engeller (Heyzer, 1998: 17). Yapılan araştırmalara göre, şiddet ve güvenlik sorunları, mekânın cinsiyete göre ayrışmasında etkilidir ve özellikle yoksul kadınların çevreleriyle ilişkilerini geliştirirken içerisinde yer aldığı güç ilişkilerini gösterir. Bu bağlam-

da, Fenster (2005: 224-225)'e göre, kentsel alanların toplumsal cinsiyete dayalı kullanımı, kadınların kamusal alana katılımı anlamında özel alandaki ilişkileriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla, özel alanda yani ev içerisinde yaşanan şiddet ya da güvenlik sorunu, kadınların özel ve kamusal alanın kullanımından toplumsal cinsiyete dayalı dışlanmasının bir biçimi olarak karşımıza çıkar. Örneğin Brown (1981)'un yaptığı araştırma, özel alanda yani ev içerisinde yaşanan kadına yönelik şiddet olaylarının, yoksul kadınların güvenceli barınma hakkıyla doğrudan bağlantılı olduğunu göstermiştir (Brown'dan aktaran Pascall, 1997: 80). Benzer şekilde BM HABITAT (2000)'ın gerçekleştirdiği araştırmalar da, yoksul kadınların deneyimlediği barınma hakkı ihlallerinin düşük eğitim düzeyi, beslenme ve sağlık sorunları ve şiddete uğramada güvenlik sorunlarıyla bağlantılı olduğunu gösterir. Çünkü yoksul kadınlar çeşitli kültürel ve dini normlar gereği ev sahipliği koşullarına özel alandaki ilişkileri aracılığıyla -evlilik aracılığıyla yani erkek üzerinden- ulaşabilmektedir. Bu durum ise, yoksul kadınların şiddeti saklama yoluna gitmesine ve özel alanda şiddetle yaşamayı devam ettirmesine zemin hazırlamaktadır.

Birmey ve diğerleri (1981) bu açıdan şiddete uğrayan kadınların uluslararası evsizlik ilkeleri çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtse de, bu durum neoliberal sosyal politikalarda pek dikkate alınmamıştır. Yoksul kadınların barınma hakkının ihlaline neden olan bu eşitsizliklerle şiddet arasındaki ilişkinin sosyal po-

litika düzeyinde dikkate alınmaması ise, kadınların ev içerisindeki güçsüz konumunu daha da pekiştirmektedir (Birmey ve diğerlerinden aktaran Pascall, 1997: 80). Bu sorundan hareketle Pascall (1997: 132-140), feminist kent politikası açısından, mülkiyetin eşit paylaşımını ve kadınların ev/konut piyasasına eşit katılımını, yoksul kadınlara yönelik sosyal konut hizmetlerini ve sığınma evi hizmetlerini, yoksul kadınların barınma hakkını güvence altına almayı amaçlayan önemli çalışmalar olarak değerlendirmektedir. Buna ek olarak, sosyal güvencenin temelinde ailenin yer alması, feminist kent politikası tartışmaları içerisinde sıklıkla şiddet durumunda kadınların deneyimlediği dezavantajlılık üzerinden tartışılmış ve güvenlikle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Örneğin Parker (1993), sosyal güvence sisteminin, kaynakların ev içi dağılımından ev sahipliği koşullarına kadar, toplumsal cinsiyet ilişkilerini dikkate alması gerektiğini vurgulamıştır (Parker'dan aktaran, Pascall, 1997: 63).

Bununla beraber, yoksul kadınlarla yaptığı araştırma sonuçlarına dayanarak Fenster (2005: 224-226), kadınların ev düzeyindeki katılım hakkıyla bağlantılı olarak ele aldığı rahatlık, aidiyet, bağlılık ya da sorumluluk konularının, kadınların güvenlik sorunlarıyla ilişkili olduğunu bulmuştur. Araştırma sonuçları ev içerisinde yaşanan şiddetin ve ataerkil baskının, yoksul kadınların eğlenme, çalışma, temsil edilme, biçimlendirme, oturma ve dinlenme gibi ev mekânını anlamlandıran etkinlikleri korkusuzca yap-

malarını engellediğini göstermektedir. Bu çerçevede kadınların eve ilişkin aidiyet duygularının gelişiminde ev içerisinde hissedilen rahatsızlığın belirleyici olduğu görülür. Yine evde erkeğin bulunmadığı durumlarda, kadınlar için eve ilişkin aidiyetin ve hem ev hem de kent mekânının kullanımında hissedilen rahatlamamanın arttığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre, kadınların özel alanda yaşadığı ihlaller ve toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerinden kaynaklanan güvenlik sorunları, kamusal alana yani kente ilişkin aidiyet ve rahatlık duygularını da etkilemektedir. Bu çerçevede kadınlar kentsel alanı, ayrışmalar nedeniyle tam anlamıyla kullanamamaları da, içsel bir özgürlük ya da ev içerisinde yaşanan güvenlik sorunlarından kaçabilme mekânı olarak tanımlamışlardır. Koskela (1997: 305)'nin kadın ve şiddet üzerine yaptığı araştırma da, yoksul kadınların kamusal alanı rutin olarak kullanarak kendilerine güvenli alanlar yaratabildiğini ve kadınların kendilerini kamusal alanda hem güvenli hem de güvensiz olarak tanımladığını göstermektedir. Moser (1993)'e göre kamusal alanın ritüelleştirilmiş gündelik kullanımı, açık toplumsal cinsiyete dayalı boyutlar içermektedir. Bu boyutların çoğu kadınların yaşam döngüsü içerisindeki kültürel/etnik kimliklere göre değişen kadınlık rol ve sorumluluklarıyla ilişkilidir. Örneğin birçok kadın, anne olduktan sonra çocuğuyla birlikte market alışverişi ya da çocuğun okula götürülmesi vb. gibi etkinlikler sayesinde kamusal/kentsel alanı daha fazla kullan-

maya başladığını ve kendisini kentsel alanda daha güvende hissettiğini belirtmektedir. Vallentine (1989) ise kadınların kentsel alana, sosyo-mekânsal varlıklar olarak, hangi çevrenin ne kadar güvenli ya da güvensiz olduğuna, kimlerle ve ne zaman kullanabileceğine dair inançlar çerçevesinde katıldığını vurgulamaktadır. Bu çerçevede yanlış zaman ve yerde bulunmaktan dolayı başlarına gelebileceklerden sorumlu oldukları inancı, kadınlar için kamusal alanın kullanımından çekinmelerinin en önemli nedeni olmaktadır (Valentin'den aktaran Kemp, 2001:7-30).

Bu noktadan hareketle Fenster (2005: 224), kentsel alanın toplumsal cinsiyete ilişkin duyarlılıklara dikkat etmeksizin yapılandırılması ve kadınlar için kullanılmayan mekânlar olarak üretilmesini 'planlı bir tuzak' olarak tanımlamıştır. Çünkü, genellikle erkeklerin baskın olduğu ve kontrol ettiği bir alan olan kamusal alan, kadınların kendi güvenliği sağlamak istediği ya da korktuğu için kullanımından çekindiği bir alandır. Korku ise, genelde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ve dışlanmayla ilgilidir. Ancak kentsel alanın tasarımı ve kent planlaması genellikle mekânsal bir konu olarak görüldüğünden, sosyal boyutta kadınların yaşadığı dışlanma ve korku görünmez kılınır. Böylece kadınların kent alanlarını kullanabilmesindeki sınırlılık, bir kent yapısı sorunu olarak değil kadınların kendi eksiklikleri olarak görülebilmektedir. Bu çerçevede Madge (1997: 237-245), ışılandırma, geç saatte ulaşım olanakları vb. gibi hiz-

metlerin kadınların daha güvende hissetmelerini sağlayacağını söylemiştir. Bugün BM HABİTAT (2000)'ın çalışmaları da, ev işleriyle ilgili zamanın tahsisi, istihdam, işe ulaşım gibi olanaklar üzerindeki etkisi nedeniyle toplu taşıma hizmetlerini kadınların kent yaşamındaki güvenliği çerçevesinde ele almaktadır. Bu noktada Madge (1997: 237-250) yürüyüş alanları ve parkların kent planlaması açısından önemli bir kadın hizmeti olarak görülmesi ve toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü kadınlar özellikle yaşlı, engelli ve çocukların bakım sorumluluğunu üstlendiğinden, parkların, tekerlekli sandalye ve yaşlılara uygun biçimde ve çocuk oyun alanları ya da yeterli oturma alanlarıyla birlikte ele alınması, kadınların diğer kadınlarla bir araya gelebileceği güvenli yerler olarak tasarlanması oldukça önemlidir. Habraken ve Brans (2004) ise bu tartışmalara, kamusal mekânların yüksek duvarlar ya da kör noktalar içermesi durumunda kadınların güvenlik duygusunun olumsuz etkilendiğini eklemiştir.

Kadın bedeninin ve kadına ilişkin temsillerin neoliberal dönemde artan kültürel ve dini biçimleri ise kentte toplumsal cinsiyete dayalı dışlanmanın bir başka biçimi olarak ele alınabilir. Ataerkil normlar ve dini pratikler, hem ev hem de kamusal alanda kadınlar için izinli ve yasaklı etkinlik ve mekânları gündeme getirmekte; bu durum ise kadınların kentsel alanı kullanma, kentsel alana ilişkin kararlara katılma ve kentsel hizmetlerden yararlanma olanaklarını sınırlandır-

maktadır (Fenster, 2005: 226). Yuval-Davis (2000), belirli bir gruba ait kültürel kabullerin sembolik olarak mekânda yansımalarının yarattığı 'sınırlayıcı kurallar'dan bahsetmiştir. Bu sınırlayıcı kurallar, mekânın sembolik anlamını ifade ederken, aynı zamanda, erkek ya da yaşlı kadınların kılık, kıyafet ya da belirli davranış kalıpları ve bunlara ilişkin kurallarla kendileri gibi olmayanların mekândaki hareketini engellemesi anlamında kullanılmaktadır. Bu noktada dışlanmanın biçimi ve güvenlik sorunlarının, sınıf, ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi faktörlere göre değişebildiğini, zaman ve mekânda dönüşebildiğini unutmamak gerekir. Day (1999)'in çalışması, korkunun farklı ırk/etnisiteye sahip kadınlar için daha çok etnik kimlik ve kadın olmakla; beyaz kadınlar için ise sadece toplumsal cinsiyetle bağlantılı olduğunu göstermiştir. Bu durum farklı ırk/etnisiteden kadınların, kamusal alan kullanımındaki ırk/etnisite sınırını aşmak için daha fazla çaba sarf etmesini gerektirmektedir. Yani, her iki grup da kamusal alanda korku yaşarken, birisi bu korkuyu daha fazla yaşamaktadır (Day'den aktaran Kemp, 2001: 7-30). Bu çerçevede Dominelli (2002: 71-76) sosyal çalışma açısından korkunun, farklı etnisite ve ırktan olan kadınlar için farklı anlamlar taşıyabileceğinin ve kamusal alanın kullanımında yaşanan toplumsal cinsiyete dayalı dışlanmanın farklı biçimler alabileceğinin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.

Dolayısıyla, kent politikası açısından feminist sosyal çalışmanın, kadınların özel ve kamusal alan kullanımını etkileyen fiziksel ve sosyal sınırlılıkları dikkate alarak uygulamalarını planlaması ve bu çerçevede beliren baskı ve eşitsizlikleri dönüştürmeye odaklanması gerekliliği vurgulanmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Kent politikalarında yoksullukla mücadele, katılım ve güvenlik konuları açısından neoliberal dönemde öne çıkan tüm tartışmalar, feminist sosyal çalışmanın 'birey' anlayışını kadınların gündelik yaşamını, kent politikasına etki eden daha geniş sosyo-politik ve kültürel etkileri dikkate alarak çeşitlendirmesi ve baskı karşılığını temel alması gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çerçevede konut ve çevresinin, kadınların ataerkil normlardan bağımsız gelişimini temel alan özgürleştirici potansiyele sahip bir mekân olarak yeniden kavramsallaştırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böylece konut, kadınların gündelik yaşamlarını ürettikleri, cinsiyetlendirilmiş kapitalist iktidarın doğasını ve kadınların bu iktidar alanında geliştirdikleri direnç mekanizmalarını anlamak için mikro ve makro politik düzeyde bütüncül bilgilerin toplanacağı bir alan olmaktadır. Kent ise, yaşama/barınma hakkıyla yakından bağlantılı olan yurttaşlıkla ilişkili bir boyuta taşınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkar, Z. M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, *Planlama Dergisi*, 2, erişim: http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/2aee86157b4a40b_ek.pdf.
- Beneria, L. ve M. S. Floro (2006). *Labour Market Informalization, Gender and Social Protection: Reflections on Poor Urban Households in Bolivia and Ecuador*. Razavii, S. ve Hassim, S. (ed.), *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'* içinde (ss. 193-216). New York: Palgrave Macmillan.
- BM HABİTAT (1997). *Gendered Habitat: Working with Women and Men in Human Settlements Development*. Nairobi: United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS).
- BM HABİTAT (2000). *Policy Paper on Women and Urban Governance*. London: United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS).
- BM HABİTAT (2008). *State of the World's Cities 2008/2009: Harmonious Cities*. Kenya: United Nations Human Settlements, (UNCHS).
- BM Kalkınma Programı (UNDP) (2005). *En Route to Equality: A Gender Review of National MDG Reports*. New York: United Nations Development Programme (UNDP).
- Bora A. (2004). Feminizm: Sınırlar ve ihlâl imkânı, *Birikim Dergisi*, 184 – 185 (Ağustos-Eylül 2004), Ankara
- Buğra, A. (2012). "The Changing Welfare Regime of Turkey: Neoliberalism, Cultural Conservatism and Social Solidarity Redefined." In *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*, eds. Saniye Dedeoğlu and Adem Yavuz Elveren, 15-31. London and New York: I.B. Tauris.
- Chant, S. ve Gutmann, M. C. (2002). 'Men-Streaming' Gender? Questions for Gender and Development Policy in the Twenty-First Century. *Progress in Development Studies*, 2 (4), 269-282. 10.1191/1464993402ps041ra.
- Chant, S. (ed.) (2010). *The International Handbook of Gender and Poverty: Concepts, Research, Policy*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Dean, Michael (1999). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. London: Palgrave.
- Drolet, J. (2010). Feminist Perspectives in Development: Implications for Women and Microcredit, *Journal of Women and Social Work*, 35(3), 212-223. doi: 10.1177/0886109910375218.
- Feldman, R. M. ve Stall, S. (1994). *The Politics of Space Appropriation: A Case Study of Women's Struggles For Homeplace in Chicago Public Housing*, I. Altman ve A. Churchman (Eds.), *Women and The Environment* içinde (ss. 167-198). New York: Plenum Press.
- Fenster, T. (2005). *The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life*. *Journal of Gendered Studies*, 14(3), 217-231. doi:10.1080/09589230500264109.
- Gill, R. (2008). "Culture and Subjectivity in Neoliberal and Postfeminist Times." *Subjectivity* 25: 432-45.
- Görgülü, Z. ve diğerleri (2006). *Mahalle Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Modeli: Küçük Bakkalköy Örneği*. İstanbulun Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İçinde (3. Bölüm, ss. 15-129), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü Yayını
- Gruffydd Jones, B. (2012). "Bankable Slums": The Global Politics of Slum Upgrading, *Third World Quarterly*, 33 (5), 769-789. doi:10.1080/01436597.2012.679027.
- Habraken, E. ve S. Brans, (2004). *Feminism and Urban Space: Public and Private Space of Women in the City*. Barbara Hooper danışmanlığında hazırlanan öğrenci ödevi, Radboud Üniversitesi, erişim: <http://nisearch.com/files/pdf/urban-space/10>.
- Hassim, S. (2006). *Gender Equality and Developmental Social Welfare in South Africa*, Razavii, S. ve Hassim, S. (ed.), *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'* içinde (ss. 109-129). New York: Palgrave Macmillan.
- Heyzer, N. (1998). *Working Towards a World Free from Violence Against Women: UNIFEM's Contribution*. *Gender and Development*, 6 (3), 17- 26. doi:10.1080/741922830.
- Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt G. ve Watts, M. (2000). *The Dictionary of Human Geography* (4. Baskı). USA: Blackwell Publishing
- Jönsson, J. H. (2010). *Beyond Empowerment: Changing Local Communities*. *International Social Work*, 53(3), 393-406. doi:10.1177/0020872809359867
- Kabeer, N. ve R. Subrahmanian (1996). *Institutions, Relations and Outcomes: Framework and Tools*

- for Gender-aware Planning. IDS Discussion Paper No.357, Brighton: Institute of Development Studies. Erişim: <https://www.ids.ac.uk/files/Dp357.pdf>.
- Kalsem K. ve V. L. Williams (2010). Social Justice Feminism. University of Cincinnati Public Law Research Paper No. 08-14. Erişim: <http://ssrn.com/abstract=1112105>.
- Kemp, S. P. (2001). Environment Through a Gendered Lens: From Person-in-Environment to Woman-in-Environment. *Affilia*, 16 (7), 7-30. doi: 10.1177/08861090122094118.
- Kern, L. (2008). Gendering Urban Revitalisation: Women Condominium Development and the Neoliberalization of Urban Citizenship. York Üniversitesi Kadın Çalışmaları Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Toronto.
- Koray, M. (2011a). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Cinsiyet Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri, Çalışma ve Toplum Dergisi, 29, 13-53. Erişim: <http://calismatoplum.org/sayi29/koray.pdf>.
- Koray, M. (2011b). Küreselleşen Eşitlik Politikalarına Karşı Küreselleşen Kapitalizm: Sol Feminist Bir Eleştiri, S. Sancar (der.) Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan (cilt 1) içinde (ss. 305-342), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Koskela, H. (1997). "Bold walk and breakings": Women's Spatial Confidence versus Fear of Violence. *Gender, Place, and Culture*, 4(3), 301-319. doi:10.1080/09663699725369
- Masika, De Haan ve Baden, (1997). Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis. Gender Equality Unit and Swedish International Development Cooperation Agency (Sida) Report 54, Brighton: Institute of Development Studies University of Sussex Publication. Erişim: http://www.iiv.nl/epublications/1997/Urbanisation_and_urban_poverty.pdf
- Madge, C. (1997). Public Parks and Geograpy of Fear. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 88(3), 237 - 250. DOI:10.1111/j.14679663.1997.tb01601.x. erişim:http://www.researchgate.net/publication/229978994_PUBLIC_PARKS_AND_THE_GEOGRAPHY_OF_FEAR.
- McKenzie, S. (1984). A Socialist Feminist Perspective on Gender and Environment, *Antipode*, 16 (3), 3-10. Erişim: <http://www.praxis-epress.org/CGR/15-MacKenzie.pdf>.
- McDowell, L. (1999). *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McGuire, J. T. (2009). From Socialism to Social Justice Feminism: Rose Schneiderman and the Quest for Urban Equity, 1911-1933. *Journal of Urban History*, 35(7), 998-1019. doi: 10.1177/0096144209347990
- Moser, C. (1993). *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training*. London: Routledge.
- Nuijten, M., M. Koster ve P. Vries (2012). Regimes of Spatial Ordering in Brazil: Neoliberalism, Leftist Populism and Modernist Aesthetics in Slum Upgrading in Recife, *Singapore Journal of Tropical Geography*, 33, 157-170. doi: 10.1111/j.1467-9493.2012.00456.x.
- Özar, Ş. ve B. Yakut-Çakar (2012). Aile, Devlet ve Piyasa Kısılcığında Boşanmış Kadınlar. Erişim: <http://www.spod.org.tr/turkce/wp-content/uploads/2013/06/%C3%96zarve-Yakut-%C3%87akar-FeministYakla%C5%9F%C4%B1mlara%C5%9Eubat-2012-2.pdf>
- Pascal, G. (1997). *Social Policy: A New Feminist Analysis*. London: Routledge.
- Rabenhorst, C. S. ve A. Bean (2011). Gender and Property Rights: A Critical Issue in Urban Economic Development. Washington: The International Housing Coalition and the Urban Institute Report. Erişim: <http://www.urban.org/uploadedpdf/412387-gender-and-property-rights.pdf>.
- Razavii, S. ve Hassim, S. (2006). Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'. Razavii, S. ve Hassim, S. (ed.), *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'* içinde (s. 1-43). New York: Palgrave Macmillan.
- Sassen, S. (1998). *Globalization and Its Discontents: Essays on The New Mobility of People and Money*. New York: New Press.
- Slater, T. (bilinmiyor). *Revanchist City*, <http://www.geos.ed.ac.uk/homes/tslater/revanchist.pdf>
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and The Revanchist City*. London: Routledge.
- Steinhilber, S. (2006). Gender and Post-socialist Welfare States in Central Eastern Europe: Family Policy Reforms in Poland and the Czech Republic Compared. . Razavii, S. ve Hassim, S. (ed.), *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of 'the Social'* içinde (ss. 68-88). New York: Palgrave Macmillan.
- Stoloff, J. A. (2004-08-14). A Brief History of Public Housing. Paper presented at the Annual Meeting of the American Sociological Association, Hilton San Francisco & Renaissance Parc 55 Hotel,

- San Francisco, CA, erişim: http://www.allacademic.com/meta/p108852_index.html.
- Swigonski, M. E. ve S. Raheim (2011). *Feminist Contributions to Understanding Women's Lives and the Social Environment*. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 26(1), 10-21. doi: 10.1177/0886109910392517.
- Vale, L. J. ve Y. Freemark (2012). *From Public Housing to Public-Private Housing*, *Journal of the American Planning Association*, 78(4), 379-402, doi: 10.1080/01944363.2012.737985.
- Young, I. M. (1998). *Polity and Group Difference: A Critique of The Ideal of Universal Citizenship*. G. Shafrir (ed.) *The Citizenship Debate içinde* (ss. 263-290), London: University of Minnesota Press.
- Yuval-Davis, N. (2000). *Citizenship, Territoriality and Gendered Construction of Difference*. E. Isin (ed.) *Democracy, Citizenship and The Global City*, (ss. 171-187), London: Routledge.